MÅNADSBREV NOVEMBER 2026

från Håkan Jaldung, hedersledamot i Heidenstamsällskapet

Kära medlemmar,

*Inger Sköld avled i mitten av september. Hon var 91 år och en av Heidenstam-sällskapets äldsta och mest trogna medlemmar.

Vi är flera som minns när Inger, i samband med ceremonin under Övraliddagarna, bar fram och lade ner församlingens krans på Heidenstams grav! Det var under den tid när Inger var kyrkoherde i Västra Ny församling.

Inger var en tid en uppskattad suppleant i sällskapets styrelse. Vi som då var med minns hennes uppskattning av Heidenstams verk och person, hennes kunskap om Heidenstams dikter och att hon, högt upp i åldern, deltog i sällskapets vandringar och andra aktiviteter!

Elizabeth Wrangsjö, tidigare ordförande i Heidenstamsällskapet, höll en nära kontakt med Inger under senare år. *

I det här långa brevet kan läsas något om Heidenstams vänner, lite Heidenstamiana och om hans ”reseskisser”, ”reseminnen”och ”reseskizzer”, men först en kommentar till ett annat månadsbrev:

I månadsbrevet i oktober skrev styrelsemedlemmen Calill Ohlson om ett nyligen genomfört besök på Strand. När jag läste Calills fina text om relationen mellan Ellen Key och Malin Blomsterberg drog jag mig till minnes en bok som beskrev de båda kvinnornas liv tillsammans. Boken har titeln *Tomma hövdingahus* och utkom 1945. Den som vill läsa mer om relationen mellan Ellen Key och Malin Blomsterberg föreslås läsa boken.

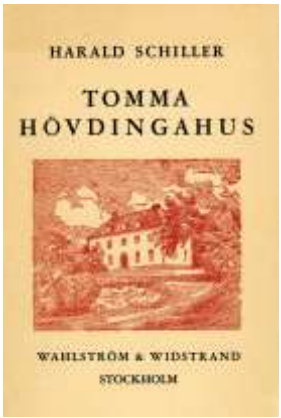

Författare var Harald Schiller, en journalist, litteraturvetare och ”sällskapsmänniska”, som under första hälften av 1900-talet rörde sig i litterära kretsar både i Stockholm och lite här och var i landet.

Bland annat besökte han några gånger Övralid och Strand, besök som han berättar om i sin bok. På pärmen finns en teckning föreställande Övralid. I förordet skriver Schiller att han vill berätta om ”våra stora döda”. Till dem räknar han bland andra Heidenstam och Ellen Key.

Schiller var i Sverige inte någon framträdande författare eller litteraturvetare men han skrev på journalistiskt sätt en flytande och lättläst prosa, dock på ett något högtravande sätt. Om Malin Blomsterbergs dramatiska självmord på Strand och om Ellen Keys förhållande till den tragiska händelsen skriver Schiller både läsvärt och medkännande.

I boken skriver Schiller även följande: ”Det lyckliga tjugotalet! Man skall ha sett och gästat Övralid under denna tid för att fullt kunna ana, huru ljusskimrande det låg där på ängen i sanning ett sagoslott. Allt har funnits, och likväl finns där intet, sedan de som levat, byggt upp, älskat fram ett hem för alltid dragit sin färde”.

I nutid vet vi att Mia Karlsvärd och Åsa Kristoffersson i boken *Ett hem att längta till Verner von Heidenstams Övralid* och Mia Karlsvärd i boken *Ellen Keys Strand Tidlös skönhet för alla* i ord och bild återspeglar en värme och skönhet som fortfarande finns på Övralid och Strand.

Heidenstams uppriktiga och nära vänner var få. Oscar Levertin, Oscar Björck och prins Eugen var några av de mer namnkunniga liksom Ellen Key och Sven Hedin vilka också tillhörde hans innersta vänkrets. Kate Bang stod honom nära, men, såsom Martin Kylhammar visar i boken *Ett hemligt liv,* bröts relationen under år 1937.

Teckningen till vänster: Heidenstam raljerade inte sällan med sina vänner. ”Ingen tog dock illa upp, förvisso inte ens Ellen Key, trots det onekligen en liten smula äreröriga konterfej, som hennes beundrade vän Verner nedkastade på papperet någon sällskaplig stund på Naddö 1906” skriver Bertil Waldén i en artikel, se ff.

Till höger trotjänarinnan Ida Eriksson, tecknad av Eva von Schweigbergk, i en artikel i DN den 31 maj 1959 rörande Heidenstams möbler från Naddötiden.

Ida Eriksson bör nämnas. Hon var hans hushållerska och praktiska stödperson. Kortfattat kan sägas att Ida Eriksson var en viktig och lojal del av Heidenstams hushåll på Naddö och senare på Övralid. Hon var viktig i hans vardag, dock inte som en vän i personlig eller intellektuell mening. Hennes arbetsuppgifter som ”tjänarinna” har alldeles nyligen beskrivits i en artikelserie i *Motala tidning* beträffande något så speciellt som ”Heidenstams skor”. Heidenstamiana finner alltid sina läsare! Jag ansluter. Erinrar om att även Heidenstam har skrivit om skor.

I Svenska Dagbladet den 21 november 1897 skriver Heidenstam en text om en skohylla under rubriken *Skor, stöflar och koturner* (en slags stövel med hög sula) och skriver i textens sista stycke: ”Därefter inbjöd jag damerna och herrarna på hyllan till en enkel kvällsvard. Jag lät servera blanksmörja åt stöflarna, damborste (anm. rätt citerat) åt skorna, men inför de högfärdiga och gudomliga kuturnerna bugade jag mig med en lätt hostning tre gånger ända till golfvet”. Hur många i sällskapet har tidigare läst den lilla Heidenstamtexten i SvD?

Bland Heidenstamböckerna vill jag i det här brevet framhålla en bok. Det är *Verner von Heidenstams skissbok* (skissboken) som utkom till Heidenstams åttioårsdag. Skissboken trycktes 1939 i tvåhundra numrerade exemplar och dessutom i ytterligare 20 ex. Den är tryckt i ett fint blått skinnband med guldbård och Heidenstams namnteckning i guld på pärmen. Skissboken har underrubriken *Reseminnen 1876–1877* och innehåller inledningsord av Sven Hedin och 48 konstverk, planscher, av Heidenstam. Äger du en av de tvåhundra-tjugo skissböckerna? Håll i den!

Bakgrunden till tryckningen av skissboken var följande:

Året innan Heidenstams 80-årsdag hade Sven Hedin och hans syster Alma gjort ett besök hos Heidenstam på Övralid. Efter middagen slog sig gästerna ner vid det långa bordet i biblioteket för att dricka kaffe. Samtalet vid bordet ledde fram till att gästerna reste sig och gick och studerade Heidenstams tavlor som fanns hängda på väggarna i arbetsrummet. När de åter slog sig ner i bibliotekets länstolar sa Heidenstam: ”Jag har bestämt aldrig visat er min första skissbok!”. Han visade därpå ett koncept till en skissbok som innehöll ett femtiotal akvareller, laveringar och penntecknin gar av hans ungdomskonst.

En av gästerna uttryckte spontant sin uppskattning av skisserna: ”Det här är ju en storartad samling, den borde reproduceras och ges ut”. En annan gäst sa: ”Ja, det skulle ju passa utmärkt till åttioårsdagen!”. Heidenstam genmälde då omedelbart med värme: ”Tror ni verkligen att någon skulle bry sig om mina ungdomsförsök? Mig skulle det glädja mycket om de komme ut”. Sven Hedin åtog sig att ta upp frågan med ”herrarna Bonniers, som utan ett ögonblicks tvekan beslöto att på sitt förlag utgiva skissboken”, allt enligt bokens företal.

Skissboken gavs ut 1939. I företalet till boken presenteras och kommenteras skisserna. Den som vill läsa mer om Heidenstam som konstnär, kan förslagsvis läsa en artikel av Bertil Waldén med rubriken *Verner von Heidenstam som målare som* ingår i *Festskrift med anledning av Örebro stadsbiblioteks 75-årsjubileum* utgiven 1937. En annan artikel om Heidenstam som konstnär skrevs av Ingvar Holm 1948 i *Tidskrift för konstvetenskap Dikt och konst* med rubriken *Verner von Heidenstam och bildkonsten*

Heidenstam kallade alltså sitt bokkoncept för ”skissbok” och på den första av ”planscherna” i skissboken finns texten ”reseminnen år 1876–1877”, se bilden på föregående sida. Det finns även en annan bok som här bör nämnas för tydlighetens skull. Boken *Från Col di Tenda till Blocksberg* kallas av Heidenstam även för ”*Reseskizzer*”, vilket är tryckt på pärmryggen medan den fulla boktiteln finns på första sidan av pärmen. Det är i den boken som Heidenstam skriver en sällsynt ”tillegnan” till sin kusin Carl Albert af Robson, en tidigare släkting till sällskapets nuvarande vice ordförande, Martin af Robson. Carl Albert af Robson drunknade i samband med Heidenstams omskrivna ”kullsegling” på Vättern den 1 augusti 1888. Boken *Reseskizzer* kom ut strax därefter.

Avslutar månadsbrevet med lite Heidenstamiana från Olshammar med syftet att något balansera Övralid och Östergötland mot Olshammar och Närke: En av Heidenstams akvareller från Olshammarstrakten återfinns inte i skissboken. Akvarellen som kallas ”Ur minnet 1880”kan du emellertid se på sidan 10 i boken *Verner von Heidenstams landskap*, den minnesbok som kom ut till Heidenstams 100-årsdag 1959.

Båthusen på akvarellen nedan till vänster uppges i minnesboken vara från Olshammarstrakten. På en möjlig plats vid Norrviken (under Heidenstams tid kallad Knappuddsviken) finns fortfarande några gamla och vackra båthus. Bilden till höger är ett foto från år 2020.

1880

2020

Det som väcker mina frågor kring Heidenstams akvarell är det vita husets lokalisering och utseende. Akvarellen kan avse mangårdsbyggnaden på gården Rosendal, en gård under Olshammar och senare Aspa bruk och som låg ca 1 km från huvudbyggnaden på Olshammar. Bostadshus och ekonomibyggnader på Rosendal revs före 1900-talet men Heidenstam kan möjligen minnas den gårdsmiljön från 1870-talet. Heidenstams akvarell kan därför vara den enda avbildning som finns på den medeltida gården Rosendal.

Olshammar med underlydande gårdar, såsom Rosendal och Kampenäs, ägdes en tid under medeltiden av Nerikes lagman Ulf Gudmarsson. Efter hans död ärvdes gårdskomplexet av Gudmarssons maka, Den heliga Birgitta. Som aktieägare i Aspa bruk var Heidenstam ett halvt millenium senare en av ägarna till Olshammar med tillhörande sköna miljöer i grannskapet invid Vättern.